

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1960 Döneminde İskân Politikaları ve Finansal Kurumların Rolü: Kurumsallaşma, Entegrasyon ve Kalkınma Bağlamında Bir İnceleme

Settlement Policies And The Role Of Financial Institutions in The Republic Of Turkey During The Period 1923-1960: An Analysis in The Context Of Institutionalization, Integration, And Development

Ramazan ÇELEM*

Öz

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye, siyasal ve toplumsal yapısını yeniden inşa sürecine girmiş; bu sürecin en kritik unsurlarından biri göç ve iskân politikaları olmuştur. Özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'dan gelen Türk-Müslüman toplulukların Anadolu'ya yönlendirilmesi, devletin toplumsal mühendislik projeleriyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte göç, yalnızca demografik değil; aynı zamanda ulusal birlik, tarımsal üretim, stratejik nüfuslandırma ve sosyal uyum açısından bir araç olarak görülmüştür. 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu ile göçmen yerleştirme süreci yasal ve kurumsal zemine oturtulmuş; iskân komisyonları kurulmuş ve yerleştirme planları hazırlanmıştır. Ancak ekonomik kaynakların yetersizliği, sürecin yalnızca idari tedbirlerle yürütülemeyeceğini göstermiştir. Bu noktada Ziraat Bankası ve Emlak ve Eytam Bankası gibi kamu finans kurumları devreye girmiştir. Ziraat Bankası tarımsal üretimi destekleyen krediler sağlarken, Emlak ve Eytam Bankası konut temini için uzun vadeli finansman sunmuştur. Çalışma, 1923-1960 arasında uygulanan iskân politikalarını finansal kurumlar ekseninde analiz ederek, bu politikaların ekonomik entegrasyon, sosyal istikrar ve kalkınma üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca TBMM'de gündeme gelen "Göç Bankası" önerileri gibi kurumsal girişimler de incelenmiştir. Sonuçta göç ve iskân politikalarının sürdürülebilir kalkınma için çok boyutlu ve bölgesel farkları gözeten planlamalarla yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç ve İskân Politikaları, Erken Cumhuriyet Dönemi, Ziraat Bankası, Göçmen Entegrasyonu, Finansal Destek Mekanizmaları.

Abstract

With the proclamation of the Republic in 1923, Turkey entered a period of political and social reconstruction, during which one of the most critical components was migration and settlement policies. The relocation of Turkish-Muslim communities from the Balkans, the Caucasus, and the Middle East to Anatolia was directly linked to the state's social engineering initiatives. In this context, migration was seen not only as a demographic issue but also as a tool for fostering national unity, agricultural production, strategic population distribution, and social cohesion. The Settlement Law No. 2510, enacted in 1934, provided a legal and institutional framework for the resettlement process. Settlement commissions were established, and detailed plans for migrant placement were prepared. However, the insufficiency of economic resources revealed that administrative measures alone were inadequate. At this point, public financial institutions such as Ziraat Bank and the Emlak ve Eytam Bank stepped in. Ziraat Bank provided agricultural loans, while Emlak ve Eytam Bank offered long-term financing for housing needs. This study analyzes the settlement policies implemented between 1923 and 1960 through the lens of financial institutions, revealing their impacts on economic integration, social stability, and development. It also examines institutional proposals such as the "Migration Bank" brought to the agenda of the Grand National Assembly of Türkiye (TBMM). The conclusion emphasizes that migration and settlement policies must be carried out with multi-dimensional planning that takes regional differences into account to ensure sustainable development.

Keywords: Migration and Settlement Policies, Early Republican Period, Ziraat Bank, Migrant Integration, Financial Support Mechanisms.

Extended Abstract

This research provides a comprehensive investigation into the migration and settlement policies implemented in Türkiye during the early Republican period, spanning the years 1923 to 1960.

* Dr. Arş Gör. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İTBF, Tarih Bölümü, r.celem@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1601-3522

It focuses on the state's multifaceted approach to managing large-scale immigration flows primarily from the Balkans, the Caucasus, and the Middle East—regions deeply affected by geopolitical shifts, wars, population exchanges, and forced displacements during the early 20th century. By analyzing legislative texts, institutional arrangements, and financial mechanisms, the study aims to elucidate the intricate processes through which the nascent Turkish Republic sought to integrate these diverse migrant populations into its social and economic fabric.

The founding of the Republic in 1923 marked a pivotal transformation in population policies, emphasizing demographic homogenization and national consolidation alongside economic modernization. The migration waves that accompanied this era presented urgent challenges to state planners, who were tasked with formulating policies to regulate the influx and facilitate the socio-economic inclusion of immigrants. These policies were grounded in a robust legal framework, notably the Settlement Law enacted to provide the legislative basis for migrant settlement, land allocation, and resource distribution. Subsequent regulations further refined these measures, ensuring that migration management was embedded within the state's broader agenda of territorial integration and rural development.

A distinctive feature of this study lies in its detailed examination of the financial institutions established to operationalize these policies. The role of the Agricultural Bank and the specially created Migration and Settlement Bank emerges as central in providing the economic scaffolding for immigrant settlement. These banks extended credit facilities tailored specifically to the needs of migrant settlers, enabling them to acquire land, construct housing, and initiate agricultural enterprises or small commercial ventures. Parliamentary debates and government reports from the period explicitly acknowledge the dual objective of these credit mechanisms: alleviating the immediate economic burdens faced by migrants while fostering their long-term economic self-sufficiency and integration into local economies.

The Migration and Settlement Bank operated with a mandate closely aligned with state migration policies, coordinating with ministries and local authorities responsible for migration affairs. Loans were frequently secured through collateral arrangements, including property deeds and anticipated agricultural yields, reflecting a financial strategy deeply interconnected with land reform efforts and the promotion of rural productivity. Despite the institutional innovations and significant financial inputs, archival documents reveal persistent obstacles that curtailed the full realization of these goals. Insufficient capital reserves, bureaucratic inertia, regional disparities in credit access, and occasionally politicized allocation of resources impeded the uniform effectiveness of financial support across different migrant communities and geographical areas.

Contemporary newspaper archives, including leading titles such as *Cumhuriyet*, *Akşam*, and *Milliyet*, offer valuable insights into the public discourse surrounding migration and settlement policies. These media sources portray the migration endeavor as both a national security imperative and a cornerstone of the Republic's modernization project. Coverage often highlighted the active involvement of financial institutions, framing their participation as essential to realizing the Kemalist vision of social engineering and economic progress. The press also documented societal attitudes towards migrants, revealing underlying tensions and occasional resistance within local populations, thus providing a socio-political context to the policy implementations.

The research further explores the social dynamics accompanying migration and settlement, highlighting the complex interactions between immigrant groups and indigenous communities. Resource competition, cultural and linguistic differences, and struggles over political

representation generated social frictions that complicated integration efforts. While financial credits facilitated economic activity and helped migrants establish livelihoods, they could not entirely mitigate the broader social challenges. This underscores the multidimensional nature of migration policies, which encompassed legal, economic, and sociocultural dimensions requiring coordinated approaches beyond financial assistance alone.

In sum, this study significantly advances our understanding of how early Republican Türkiye crafted and executed migration and settlement policies through a multifaceted institutional architecture that integrated legal statutes, economic incentives, and social considerations. It underscores the pivotal role of financial institutions as mediators between state objectives and migrant realities, illustrating how economic tools were harnessed to achieve demographic stabilization and rural development goals.

Moreover, the historical analysis presented here carries implications for contemporary migration and integration policy debates. The financial frameworks and institutional practices developed between 1923 and 1960 demonstrate an early state recognition of the necessity to combine social policy with targeted economic interventions—an approach still relevant in modern governance of migration and rural development. These findings provide policymakers and scholars with valuable historical perspectives on the design and limitations of migration financing mechanisms.

Finally, this article contributes to the historiography of Turkish migration by bridging the gap between political, economic, and social analytical traditions. By foregrounding the indispensable yet often overlooked contributions of banking institutions to the success and constraints of settlement policies, it opens avenues for further interdisciplinary research on the interplay between finance and migration governance in the Republic's formative decades. The study invites future inquiries into how economic institutions shape, and are shaped by, broader state agendas in contexts of demographic transformation and national consolidation.

Giriş

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye hem siyasal hem de toplumsal yapısını yeniden inşa etme sürecine girmiştir. Bu inşa sürecinin en kritik unsurlarından biri, nüfus politikaları kapsamında yürütülen göç ve iskân uygulamaları olmuştur. Özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'dan gelen Türk ve Müslüman toplulukların Anadolu'ya yönlendirilmesiyle yoğun bir nüfus hareketliliği yaşanmış; bu hareketlilik, devletin toplumsal mühendislik projeleriyle yakından ilişkilendirilmiştir. Göç, yalnızca demografik bir zorunluluk olarak değil; ulusal birliğin tesis edilmesi, tarımsal üretimin artırılması, stratejik bölgelerin nüfuslandırılması ve toplumsal uyumun sağlanması açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede, 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu ile birlikte göçmenlerin yerleştirilmesi süreci yasal ve kurumsal bir çerçeveye oturtulmuş; yerleştirme bölgeleri belirlenmiş, iskân komisyonları kurulmuş ve kaynak tahsisi merkezi bir biçimde planlanmıştır. Ancak göç sürecinin yalnızca idari ve hukuki düzenlemelerle yürütülemeyeceği erken dönemde anlaşılmış; ekonomik kaynakların mobilizasyonu ve finansal sürdürülebilirlik meselesi gündeme gelmiştir. Bu noktada devlet bankalarının özellikle Ziraat Bankası ile Emlak ve Eytam Bankası'nın—sürece dâhil edilmesi, göçmenlerin üretken bireylere dönüştürülmesi ve yerleşim sürecinin kalıcı hâle getirilmesi açısından kritik rol oynamıştır.

Ziraat Bankası, göçmen ailelere tarımsal üretime katılmalarını sağlamak amacıyla tohum, hayvan ve alet temini için kısa ve orta vadeli krediler sunarken; Emlak ve Eytam

Bankası ise konut inşası ve satın alımını destekleyen uzun vadeli finansman imkânlarıyla göçmenlerin barınma sorununa çözüm üretmeye çalışmıştır. Bu kurumlar aracılığıyla geliştirilen finansal politikalar, göçün yalnızca mekânsal bir yer değiştirme süreci olmadığını; aynı zamanda ekonomik entegrasyonun, sosyal istikrarın ve kalkınmanın bir parçası olduğunu göstermiştir.

Bu çalışmanın amacı, 1923–1960 yılları arasında Türkiye’de uygulanan göç ve iskân politikalarını finansal kurumlar özelinde analiz ederek, dönemin sosyal politika araçlarını çok boyutlu bir perspektifle değerlendirmektir. Araştırma, arşiv belgeleri, TBMM zabıtları ve dönemin gazetelerinden elde edilen birincil kaynaklara dayalı olarak hazırlanmış; söz konusu dönem içinde göçmenlere yönelik planlamaların mali boyutları mercek altına alınmıştır. Aynı zamanda TBMM’de dile getirilen “Göç Bankası” veya “İskân Bankası” kurma önerileri gibi teşebbüsler de bu bağlamda incelenmiş ve devletin kurumsal arayışlarına ışık tutulmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde yürütülen iskân politikalarının uygulanmasında karşılaşılan sorunlar da bu araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin kaldırılmasıyla birlikte ortaya çıkan kurumsal dağınıklık, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliği ile mali kaynakların yetersizliği gibi yapısal problemler, göç politikalarının sahada etkili biçimde uygulanmasını engellemiştir. Bununla birlikte, bu dönemde atılan adımlar Türkiye’de sosyal politika alanının kurumsallaşmasına yönelik önemli bir temel teşkil etmiş; göç yönetiminin yalnızca güvenlik ve nüfus politikası değil, aynı zamanda kalkınma ve sosyal bütünleşme aracı olarak değerlendirildiği bir dönem ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, bu çalışma tarihsel bağlamda erken Cumhuriyet’in göç politikalarını finansal kurumlar ekseninde yeniden düşünmeyi, kamu finansmanı ile sosyal politika uygulamaları arasındaki ilişkiyi irdelemeyi ve dönemin tarih yazımına çok boyutlu bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye’de sürdürülebilir ve bütüncül göç politikalarının oluşturulmasında kurumsal kapasite, finansal dayanıklılık ve stratejik planlamanın ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda geçmişten günümüze göç yönetimi tartışmalarına tarihsel bir perspektif kazandırmaktadır.

Türkiye’de İskân Politikalarının Tarihsel Gelişimi (1923–1960)

Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte Türkiye, kapsamlı bir göç ve iskân süreciyle karşı karşıya kalmıştır. Lozan Antlaşması çerçevesinde gerçekleşen mübadele, Balkanlar ve Kafkasya’dan gelen Türk-Müslüman göçmenler ülkenin demografik yapısını önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bu süreçte devlet, nüfusun dengeli dağılımını sağlamak, tarımsal üretimi artırmak ve ulusal bütünlüğü pekiştirmek amacıyla iskân politikalarını sistematik biçimde yürürlüğe koymuştur. 1930’lu yıllarda çıkarılan yasalar ve uygulamaya konulan yönetmelikler bu politikaların yasal altyapısını oluşturmuştur. Göçmenlerin yerleştirildikleri bölgelerde altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sosyal entegrasyonlarının desteklenmesi, dönemin iskân siyasetinin temel bileşenlerindendir.

Bu bağlamda İsmet İnönü’nün henüz tam anlamıyla uygulamaya geçiremediği iskân politikaları, Türkiye’nin geniş topraklarına rağmen düşük ve dengesiz dağılımlı nüfus yapısına çözüm üretmeyi hedeflemiştir. Nüfus yoğunluğunun bölgesel farklılıklar gösterdiği tespit edilerek, Trakya gibi görece boş bölgelere göçmen yerleştirilmesi planlanmıştır. Nüfusun artırılması için başlıca üç yöntem öngörülmüştür: çocuk ölümlerinin azaltılması, dış

göçmenlerin ülkeye kazandırılması ve mevcut nüfusun yurtdışına çıkışının engellenmesi (Nadi, 1930: s. 1).

CHP Döneminde Finansal Kurumlar ile İlgili Düzenlemeler ve İskân Politikalarındaki Roller

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla kurulan “Memleket Sandıkları”, 1867 yılında yayımlanan bir nizamname ile “Menâfi-i Umumiyye Sandıkları”na dönüştürülmüş ve ülke genelinde örgütlendirilmiştir. Ancak bu yapılar, 1888 yılında lağvedilerek yerlerini Ziraat Bankası’na bırakmıştır. Bu dönüşüm, tarımsal kredi sisteminin kurumsallaşmasında önemli bir adım olmuş ve ilerleyen yıllarda göçmen iskânı bağlamında da etkili olmuştur. Cumhuriyet döneminde de göçmenlere yönelik kredi desteği ağırlıklı olarak bu kurumlar aracılığıyla sağlanmıştır (İpek, 1994: s. 219).

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında göçmenlerin iskânı, merkezi planlamaya dayalı bir sistem çerçevesinde ele alınmıştır. 368 sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu ile Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuş; böylece İskân, Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti’ne ait hizmetler bu yeni bakanlığa devredilmiştir. Kanun ile birlikte, sadece insan yerleşimini değil, aynı zamanda yeniden imar süreçlerini de yürütecek bir *İmar Bankası* kurulması gündeme gelmiştir (Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 5, İstanbul 1931, s. 407–408).

Bu Bakanlık bünyesinde kurulan yedi şube, iskân politikalarının farklı boyutlarına odaklanmıştır. Özellikle Beşinci Şube’nin görevi, muhacirlerin üretici hâle getirilmesini sağlamak ve bu kapsamda Ziraat Bankası ile koordinasyon içinde tarımsal desteklerin sunulmasını organize etmektir (TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, Cilt: 2, Birleşim: 35, s. 622).

Göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine hızla uyum sağlamaları amacıyla iklim ve toprak yapısı bakımından geldikleri bölgelere benzeyen yerlere yerleştirilmeleri planlanmış, ancak savaş koşulları bu uygulamada aksamalar yaratmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle barınma ve arazi ihtiyaçları karşılanan muhacirlere, daha sonra ziraî alet, hayvan ve tohumluk desteği sağlanmıştır (Dündar, 2008, s. 178–184).

Kentli göçmenler, mesleklerine uygun şehir veya ilçe merkezlerine yönlendirilirken, tarımla uğraşanlar kırsal alanlara, özellikle *emvâl-i metruke* kapsamındaki arazilere yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme mantığı, üretkenliği artırma amacıyla yapılmıştır. Özellikle Balkan göçmenlerine zeytinlik, bağ ve bahçe gibi tarıma elverişli alanların tahsisi, bu amacın somut göstergesidir. Toprak tahsisi sonrası, göçmenlerin tarımsal üretime katılımlarını teşvik etmek üzere çeşitli destekleme araçları devreye sokulmuştur. Mübadele kapsamında gelen bazı göçmenler, tarım araçları ve çift hayvanlarını yanlarında getirebilmişse de bu durum çoğunluk için geçerli olmamıştır. Yunanistan’daki müsadere uygulamaları ve taşıma imkânlarının sınırlılığı, üretim araçlarının büyük ölçüde geride bırakılmasına neden olmuştur (Arı, 1999: s. 112).

Bu eksiklikleri gidermek amacıyla, devlet bütçesinden ayrılan kaynaklarla kredi sağlanmış, ayrıca tarım araçları ile tohumluk yardımları yapılmıştır. Bu yardımların önemli bir kısmı Ziraat Bankası ve Halk Bankası aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu finansal kurumlar, yalnızca bireysel destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda iskân edilen bölgelerin ekonomik kalkınmasına da katkıda bulunmuştur.

2510 Sayılı İskân Kanunu çerçevesinde oluşturulan Merkezî İskân Komisyonu, göçmen iskânının çok yönlü ve koordineli biçimde yürütülmesini sağlayan bir yapı olarak dikkat

çekmektedir. Komisyon; İçişleri, Milli Savunma, Dışişleri, Maliye, İktisat, Tarım ve Sağlık Bakanlıkları ile Ziraat Bankası temsilcilerinden oluşmakta, iskâna uygun bölgelerin tespiti, sevkiyat koşulları ve bütçe kullanımı gibi birçok konuda karar alma yetkisine sahip bulunmaktadır (İnan, 2014: s. 89).

Bu yapılanma, göçmenlerin yerleşim öncesinden itibaren üretici hâle gelinceye kadarki süreci planlı bir şekilde yürütmeyi mümkün kılmıştır. Ziraat Bankası'nın yanı sıra Halk Bankası da küçük işletmelere yönelik kredi imkânları ile bu süreci desteklemiştir.

1923–1960 yılları arasında Türkiye’de uygulanan iskân politikalarının başarıya ulaşmasında finansal kurumların sunduğu desteklerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ziraat Bankası ve Halk Bankası gibi kurumlar aracılığıyla sağlanan kredi, üretim araçları ve tohumluk yardımları, göçmenlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını ve yeni yerleşim yerlerine entegrasyonlarını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda finansal destek mekanizmaları, göçmen politikalarının sadece sosyal değil, aynı zamanda ekonomik bir temele oturtulmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren, göçmenlerin iskân sürecinde karşılaştıkları temel sorunlardan biri ekonomik yetersizliktir. Bu bağlamda devlet, göçmenlerin tarımsal üretime katılımını desteklemek amacıyla çeşitli yasal düzenlemelere başvurmuştur. Bu düzenlemelerden biri, 23 Aralık 1934 tarihinde kabul edilen ve 7 maddeden oluşan 2661 Sayılı Kanun’dur. "Muhacirlere ve Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk ve Yemeklik Dağıtılması Hakkında Kanun" başlığını taşıyan bu yasa, Dâhiliye, Maliye ve Ziraat Vekâletleri tarafından uygulanmak üzere yürürlüğe konulmuştur.

Kanuna göre, hükümet adına Ziraat Bankası tarafından alım merkezlerindeki depolarda bulunan buğdaylar, maliyet fiyatı üzerinden ve iki yıl vadeli olarak kuraklık, dolu ve sel gibi doğal afetlerden zarar görmüş çiftçilere ve göçmenlere dağıtılacaktır. Yardımlar, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla 1 milyon lira tutarında zincirleme borçlanma yoluyla yapılacak ve borçlar, ürün azlığı gibi durumlarda ertelenebilecektir. Geri ödemeyle elde edilen buğdayların, yeniden benzer durumdaki çiftçilere dağıtılmasına da olanak tanınmıştır (T.C. RG 29.12.1934, S: 2892, s. 4598).

1923-1929 yılları arasında devlet, göçmenlerin yerleştirildikleri bölgelerde tarımsal faaliyetlere katılmalarını teşvik etmek amacıyla; tohumluk buğday, tarım aletleri ve çift öküz gibi temel üretim araçlarını sağlamıştır. Bu dönemde göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çeşitli gıda yardımları da yasalar aracılığıyla düzenlenmiştir. 2661 sayılı kanun, muhacirlerin "afetzed" statüsünde değerlendirilmesini sağlayarak, onların da devlet desteklerinden yararlanmasına imkân tanımıştır (Baytal, 2017: 1409-1410).

Göçmenlerin yalnızca ekonomik değil, barınma gibi temel ihtiyaçlarının da devlet politikalarının odağında olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, 27 Nisan 1935 tarihli Akşam Gazetesi'nde yayımlanan habere göre, Emlak Bankası'nın sadece konut yapımına yönelik krediler sağlayacağı açıklanmıştır. Bankanın ipotek karşılığında kredi vermesi, başta işçiler olmak üzere geniş halk kesimlerinin ev sahibi yapılmasını amaçlayan bir sosyal politika olarak değerlendirilmiştir.

Söz konusu girişim, barınma sorununu çözme yolunda önemli bir adım olmakla birlikte, sermayenin sanayi ve ticaret sektörlerinden konut sektörüne yönlendirilmesinin olası sonuçlarına da dikkat çekilmiştir. Haberde, Emlak ve Eytam Bankası'nın mevcut yapısının yetersiz olduğu ve gerçek anlamda bir ipotek bankasına dönüştürülmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

İskân politikalarının mali yönünün daha kurumsal bir yapı aracılığıyla yönetilmesi düşüncesi, Göç Bankası kurulması önerisini de gündeme getirmiştir. İlk olarak, 8 Temmuz 1930 tarihli Vakit Gazetesi'ne göre, Romanya'daki Türk kökenli sermayedarlar tarafından 2 milyon lira sermaye ile Türkiye'de bir Göç Bankası kurulmasına karar verilmiştir. Bankanın amacı, Romanya ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç edecek toplam 200 bin Türk kökenli göçmenin haklarını koruyarak, onların planlı ve düzenli bir şekilde iskân edilmelerini sağlamaktır. Trakya ve Doğu vilayetlerinde kurulacak yeni köylerle birlikte, göç süreci beş yıl içerisinde tamamlanacaktır (s. 2).

Benzer şekilde, 26 ve 27 Nisan 1935 tarihli Akşam ve Tan gazetelerinde yer alan haberlere göre, Göç Bankası'nın kurulmasına ilişkin hükümler, Toprak Kanunu tasarısı içerisinde yer almıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bu tasarıda, devlet sermayesiyle kurulacak olan Göç Bankası'nın, muhacirlere doğrudan kredi sağlayacağı ya da Ziraat Bankası'ndan alacakları kredilere kefil olacağı belirtilmektedir (Akşam, 26 Nisan 1935: s. 1; Tan, 27 Nisan 1935: s. 8).

Ayrıca, tasarıda muhacir yerleşim bölgelerinde 2000 dönümü aşan toprakların kamulaştırılacağı ve bu arazilerin taksitli ödeme koşullarıyla topraksız köylülere tahsis edileceği ifade edilmiştir. Bu işlemlerin tamamı Göç Bankası aracılığıyla yürütülecek ve göçmenlerin üretken birer yurttaş olarak topluma kazandırılması hedeflenecektir.

Göç ve iskân süreçlerine dair bu kurumsal düzenlemelerin temeli, daha erken tarihlerde atılmıştır. 1930 yılında Yunus Nadi tarafından kaleme alınan bir yazıda, Türkiye'nin düşük nüfus yoğunluğuna dikkat çekilerek, nüfus artışı ve dengeli dağılım için yeni bir iskân politikasının gerekliliği savunulmuştur. Nadi, göçle gelecek nüfusun yerleştirileceği bölgelerin önceden belirlenmesini, iskân konutlarının hazır hale getirilmesini ve göçmenlerin üretime hızla dâhil edilebilmesini önerirken; bu süreci yönetecek bir İskân Bankasının kurulmasının zorunluluğuna dikkat çekmiştir (Nadi, 1930: s. 1). Vergi muafiyetleriyle desteklenecek olan bu süreçte, uzun vadeli ödeme planları ile yerleşimcilerin sürece dâhil edilmesi öngörülmektedir.

Ziraat Bankası, Tarım Bakanlığı adına kuraklıktan zarar gören bölgelerdeki üreticilere, ekim dönemine yetiyecek şekilde ve geri alım şartıyla tohumluk buğday dağıtımını hızlandırmıştır. Bu kapsamda bugüne kadar köylüye toplam 19.763 ton tohumluk buğday verilmiştir. Bu miktarın 2.753 tonu, Trakya bölgesine yerleştirilen göçmen yurttaşlara tahsis edilmiştir. Anayurda yeni gelen bu vatandaşların kısa sürede üretici konuma geçebilmeleri için Ziraat Bankası, üzerine düşen sorumluluğu zaman kaybetmeden yerine getirmiştir. Ayrıca banka tarafından göçmenlere, tohumluk buğday dışında 10.000 tondan fazla yemeklik buğday da dağıtılmıştır (Ulus Gazetesi, 27 Kasım 1935: s.5).

Hazırlık aşamasında bulunan kapsamlı göçmen yerleştirme programı çerçevesinde, göçmenlerin iskân edilmeleri ve üretici konuma getirilmeleri hususunda ilgili müesseselere önemli görevler tevdi edilecektir. Bu süreçte, millî bankalar da aktif sorumluluk üstlenecektir. Şu ana kadar Türkiye'ye gelmiş olan göçmenlerin büyük bir kısmının faydalandığı araba ve pullukların üretimini gerçekleştiren Türk Ticaret Bankası ile bu bankaya bağlı bir kuruluş olan Titaş Şirketi, mevcut araba ve pulluk fabrikalarının verimliliğini artırmaya yönelik modern ve yeni tesislerin kurulması için hazırlıklara başlamıştır (Son Telgraf Gazetesi, 24 Mayıs 1938: s. 3).

Demokrat Parti Döneminde Göç ve İskân Politikalarında Yapısal Dönüşüm

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında, göçmen yerleştirme ve topraklandırma faaliyetlerini yürütmekle görevli olan iki ayrı kurum, Toprak İşleri Genel Müdürlüğü ile İskân

İşleri Genel Müdürlüğü, 5613 sayılı kanunla 24 Mart 1950 tarihinde birleştirilmiştir. Yeni teşkilat “Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü” adıyla Tarım Bakanlığı’na bağlı bir genel müdürlük olarak teşkilatlandırılmıştır (TBMM ZC, D: 8, C: 25, B: 67, s. 519–521).

Yeni yapının merkez teşkilatı bir genel müdür, iki yardımcı, hukuk müşavirliği, teftiş kurulu ve altı şube müdürlüğünden oluşmuştur. Göçmen ve mültecilerin yerleştirilmesi, üretici hale getirilmesi, doğal afet sebebiyle yer değişikliği yaşayanların iskânı, kredi ve yardım hizmetleri gibi görevler çeşitli şubelere dağıtılmıştır (T.C. Resmî Gazete, Sayı: 7465).

Bu yeni teşkilat yapısı, Türkiye’nin göç ve iskân politikalarında merkeziyetçiliği artırarak, göçmenlerin hızlı yerleştirilmesi, topraklandırılması ve üretken hale getirilmesini amaçlamıştır. Bu reform, aynı zamanda farklı bakanlıklara dağıtılmış yetki ve görevlerin bir merkezde toplanarak daha etkin bir yönetim modeli kurulması yolunda önemli bir adımdır.

1950 yılı sonlarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelen kitlesel göç dalgası üzerine hükümet, 17 Kasım 1950 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararıyla acil tedbirler almıştır. Bu karar doğrultusunda valiliklere gönderilen yazılarda, Bulgaristan’dan yoğun göç beklenildiği belirtilmiş ve göçmenlerin kış aylarında barındırılması için hükümet ile halk arasında iş birliği çağrısı yapılmıştır (Zafer Gazetesi, 18 Kasım 1950: 1–4).

Valiliklere gönderilen esaslar çerçevesinde, boş askeri veya miri binaların göçmenlerin toplu barındırılması için kullanılması, göçmenlerin mesleklerine göre sınıflandırılarak yerleştirilmesi, temel yaşam ihtiyaçlarının en azından ilk iki hafta boyunca karşılanması, yerel düzeyde göçmen komisyonlarının ve yardım komitelerinin kurulması talimatı verilmiştir. Yardımların Kızılay veya Ziraat Bankası’nda açılacak özel hesaplarda toplanması öngörülmüş; mülki idarenin tüm imkânlarının seferber edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bu süreçte hükümet, göçmenlerin geçici barınma ihtiyacını karşılamakla kalmamış, onların bir an evvel kendi geçimlerini sağlayabilecek hale gelmelerini hedeflemiştir. Göçmenlerin sefalet içinde kalmasının önlenmesi için “ne olursa olsun üstün gayret” gösterilmesi gerektiği özellikle belirtilmiştir.

İnönü döneminde dış göç yoluyla ülkeye kazandırılacak nüfusun planlı ve verimli bir şekilde yerleştirilmesi amacıyla, iskân bölgelerinin önceden belirlenmesi, konutların hazır hâle getirilmesi ve göçmenlerin hızlı biçimde üretime katılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu süreçte önerilen bir diğer önemli husus, iskân faaliyetlerinin finansmanını kolaylaştırmak üzere uzun vadeli ödeme planlarıyla çalışan bir “İskân Bankası”nın kurulması düşüncesi olmuş (Nadi, 1930: s. 1) fakat bu durum CHP iktidarı döneminde gerçekleşmemiştir.

Demokrat Parti döneminin dikkat çekici gelişmelerinden biri de göçmenlerin kalıcı biçimde yerleştirilmesi ve ekonomik entegrasyonlarının sağlanması amacıyla İskân Bankası kurulması yönündeki kanun teklifi olmuştur. İstanbul milletvekilleri Ahmet Hamdi Başar, Nihat Reşat Belger, Balıkesir Milletvekili Enver Güreli ve Tekirdağ Milletvekili İsmail Hakkı Akyüz tarafından hazırlanan bu teklif, 2 Temmuz 1951 tarihinde kamuoyuna duyurulmuştur (Vatan Gazetesi, 2 Temmuz 1951, s. 1).

Teklif göre hem yurt dışından gelen göçmenlerin hem de ülke içindeki köy ve iş yerlerini değiştiren vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla “İskân Bankası” adıyla anonim bir şirket kurulması planlanmış, ilk sermayesinin 50 milyon Türk lirası olması ve bankanın faaliyet süresinin 30 yıl olarak belirlenmesi önerilmiştir. İskân Bankası’nın kurulmasıyla birlikte, yalnızca geçici barınma değil, kalıcı yerleştirme, üretime katılma ve sosyo-ekonomik bütünleşme gibi uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Böylece göçmenlerin ekonomik kalkınma sürecine dahil edilerek, ülke kaynaklarının etkin şekilde kullanılması hedeflenmiştir.

11 Ocak 1952 tarihinde İskân Bankası kurulması için kanun tasarısı hazırlandığı haberlerde yer almıştır. Haberde daha önce bir milletvekili tarafından göçmenlerin iskân edilerek müstahsil hale getirilmesini temin için “İskân Bankası” kurulması hakkında Meclise bir kanun teklifi verildiği ve teklif üzerine hükümet tarafından bir kanun çalışması yapıldığı yer almıştır. Buna göre İskân Bankası, özellikle göçmenlerin iskân işleriyle meşgul olacak; arazi, tohum ve zirai aletler için kredi açacaktır (Milliyet Gazetesi, 11 Ocak 1952: s. 1).

14 Kasım 1952 tarihinde Meclis gündemine gelen teklif (TBMMTD, S. Sayısı: 253) ile mevcut iskân politikalarının yetersizliği açıkça vurgulanmıştır. Özellikle Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin “Türk köylüsünün merhametine teslim edilmesi”, devletin kurumsal yetersizliğine dair bir eleştiri olarak değerlendirilmiş; bu durum “millî bir utanç vesilesi” olarak tanımlanmıştır. Teklifte ayrıca göçmenlerin üretken hale getirilmeden köylülerin yanında geçici olarak barındırılmalarının, sorunun üstünü örten geçici bir çözüm olduğu ifade edilmiştir. Ahmet Hamdi Başar, komisyonda yaptığı konuşmada göçmen kredilerinin eksikliğinden bahsetmiştir. Hükümet temsilcileri tarafından yapılan açıklama da ise %90’ı çiftçi olan göçmenlere T.C. Ziraat Bankası tarafından yeterli miktarda kısa ve uzun vadelerle krediler verildiği, esnaf ve sanatkarlara ise Emlak ve Halk Bankaları tarafından gerekli kredilerin açıldığı belirtilmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda yeniden bir banka kurulmasına ihtiyaç görülmediği vurgulanarak komisyon tarafından teklife olumsuz yanıt verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi göç politikaları, sadece tarım alanında üretici hale gelmeyi hedefleyen çiftçi gruplarına yönelik yardımlarla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda mesleki faaliyetlerini sürdürebilecek potansiyele sahip olan zanaatkâr ve tüccar göçmenler için de destek mekanizmaları oluşturulmuştur. Bu çerçevede, özellikle Demokrat Parti iktidarı döneminde göçmenlerin üretkenliğini artırmaya yönelik uygulamalar dikkat çekici bir şekilde genişletilmiştir.

25 Ekim 1951 tarihli genelgeyle birlikte, dükkân açmış ya da açmak isteyen küçük esnaf, sanatkâr ve tüccarların üçer kişilik gruplar halinde ve birbirlerine müteselsil kefil olmak suretiyle Ziraat Bankası’na başvurmaları halinde her bireye 500 lira tutarında işletme kredisi verilmesi öngörülmüştür. Bu krediler üç ay vadeli olarak düzenlenmiş ve borcunu vadesinde ödeyemeyenler için yalnızca faiz ödemesi şartıyla ek üç ay süre tanınmıştır (Kalaycı, 2014: s. 139). Söz konusu uygulama, göçmenlerin ticari faaliyetlere katılımını kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda devletin ekonomik destek sisteminin esneklik gösterebildiğini ortaya koymuştur.

Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü tarafından 29 Eylül 1952 tarihinde yayımlanan genelge ile Ziraat Bankası ile yapılan bir anlaşma çerçevesinde çiftçi göçmenlere yönelik tarımsal kredilerin kapsamı genişletilmiştir. Bu doğrultuda, bir yıl vadeli çevirme kredisi ile birlikte beş yıla kadar vadeli donatma kredileri sağlanmış; canlı ve cansız her türlü tarım ekipmanı, tohumluk ve hayvan temini desteklenmiştir (Geray, 1970: s. 23).

Göçmenlerin üretken hale getirilmesi amacıyla yalnızca kredi sağlanmamış; aynı zamanda doğrudan toprak tahsisi ile tarımsal üretim araç ve gereç desteği de verilmiştir. 1951 yılı Mayıs ayına kadar yapılan incelemelere göre, Türkiye’ye gelen göçmenlerin 20.670’i çalışma gücüne sahip bireylerden oluşmakta olup, bunların büyük bir kısmı, 15.441 kişi ile ziraat alanında faaliyet gösterebilecek kişilerdir. Bunun yanı sıra marangozluk, dokumacılık, inşaat ustalığı ve gıda üretimi gibi çeşitli meslek gruplarından bireylerin de göçmen nüfus

içinde yer aldığı görülmektedir (Milliyet, 7 Mayıs 1951: s. 3). Bu mesleki çeşitlilik, göçmenlere yönelik geliştirilen destek politikalarının da çok yönlü biçimde yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır.

Mart 1952 itibarıyla 14.500 göçmen ailesine toplamda 6.000.000 kilogram tohumluk dağıtılmış; bu yolla yaklaşık 5.000.000 dönüm tarım arazisi ekime açılmıştır. Aynı dönemde Ziraat Bankası aracılığıyla 14 ilçeye toplam 6.500.000 liralık kredi desteği sağlanmış; bu krediyle birlikte 165 traktör, 250.000 at, 5.000 araba, 4.000 çift koşum hayvanı ve 6.000 pulluk gibi tarımsal ekipman ve hayvan temini gerçekleştirilmiştir (Milliyet, 18 Mart 1952: s. 7).

Kütahya Ziraat Bankası Şubesi'nin uygulamaları bu çerçevede örnek teşkil etmektedir. Devlet her göçmen ailesine 1.500 lira tahsis etmiş; bu miktarın 600 lirası çift öküz, 400 lirası araba, 60 lirası pulluk, 200 lirası inek, 100 lirası koyun ve 140 lirası çeşitli tarım aletleri alımı için ayrılmıştır. Ancak bazı göçmenler, tarımsal faaliyet mevsimi başlamadan önce faiz yükü altına girmemek için paralarını çekmemeyi tercih etmişlerdir (Vatan, 2 Temmuz 1952: s. 3).

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1952 tarihli üçüncü toplantı yılını açış konuşmasında iskân politikası mevzusunda şu sözleri kullanmıştır:

“İskân politikamızda güdülen gaye göçmen ve mültecilerin en kısa zamanda kendi sanat ve meslekleri dahilinde memleket ekonomisine hadim birer unsur haline gelmeleridir. Bulgaristan'dan gelen 15.520 göçmen ailesine 661.369 dönüm arazi verilmiş, Ziraat Bankası'ndan da 17.029.604 lira donatım ve işletme kredisi sağlanmış, tohumluk ve yemeklik buğday dağıtılmıştır” (TBMMD, C. 17, 1952: s. 5-10).

1934–1950 arasındaki 16 yıllık dönemde yıllık ortalama 185.625 dönüm arazi, 48.625 TL kredi, 1551 konut, 116 araba, 127 at verilmişken; sadece 1950–1953 arasındaki üç yılda yıllık ortalama 275.107 dönüm arazi, 7.000.000 TL kredi, 8.640 konut, 3.185 araba, 2.353 at ve 130 traktör sağlanmıştır (Demokrat, 1953: s. 127). Bu veriler, Demokrat Parti döneminde göçmenlere yönelik desteklerin çok daha yüksek hacimlerde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

İskân Politikalarının Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, özellikle 1923-1960 yılları arasında uygulanan iskân politikaları, sadece göçmenlerin barınma ve geçim sorunlarını çözmekle kalmamış, aynı zamanda göçmenlerin yerleştirildiği bölgelerde bölgesel kalkınmayı doğrudan etkilemiştir. İskân uygulamaları, devletin bölgesel gelişme stratejileriyle iç içe geçerek, tarımsal üretimin artırılması, yeni yerleşim alanlarının oluşturulması, altyapı yatırımlarının yaygınlaştırılması ve sosyal entegrasyonun sağlanması gibi çok boyutlu kalkınma hedeflerini desteklemiştir.

Göçmenlerin yerleştirildiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi bölgeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sosyal ve ekonomik anlamda geri kalmış, altyapı ve üretim kapasiteleri oldukça sınırlı alanlar olmuştur. Bu bölgelerde gerçekleştirilen iskân politikaları, hem nüfus yoğunluğunu artırarak işgücü potansiyelini yükseltmiş hem de tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerini canlandırmıştır. Böylelikle bölgesel ekonomik dinamizm artırılarak, kalkınmanın önünde önemli bir engel olan işsizliğin ve ekonomik durgunluğun azaltılması hedeflenmiştir.

Bu süreçte, göçmenlerin ziraat ve hayvancılık alanındaki bilgi ve becerileri, yerel ekonomik yapıya uyum sağlama potansiyeliyle birleşmiş; devletin sağladığı kredi, toprak tahsisi ve altyapı yatırımlarıyla desteklenerek bölgesel üretkenliği artırmıştır. Örneğin, 1952 yılı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre, Doğu Anadolu'da göçmen ailelerin iskanı için ayrılan yüzbinlerce dönüm araziye yapılan yatırımlar, o bölgedeki tarımsal verimliliği ve bölgesel gelir seviyesini olumlu yönde etkilemiştir (TBMMD, C.17, 1952).

İskân politikaları kapsamında sadece arazi dağıtımı yapılmamış, aynı zamanda su temini, yol yapımı, elektrik ve eğitim kurumlarının kurulması gibi altyapı yatırımları da gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlar, göçmenlerin yeni yerleşim yerlerinde sürdürülebilir ekonomik faaliyetlere başlamalarını kolaylaştırmış, sosyal entegrasyonu güçlendirmiştir. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan yol ve sulama kanalı yatırımları, hem tarımsal üretimde artışa neden olmuş hem de bölgenin ulusal ekonomiye entegrasyonunu hızlandırmıştır (Kalaycı, 2014: s. 182). Sosyal açıdan ise, iskân edilen göçmenlerin yerel halkla kaynaşmasını teşvik eden eğitim programları ve kültürel faaliyetler düzenlenmiştir. Böylece, etnik ve kültürel farklılıkların toplumsal uyum ve bölgesel istikrar açısından risk oluşturmalarının önüne geçilmiştir. Bu doğrultuda yürütülen uygulamaların arka planında, yerli değerleri merkeze alan bir toplumsal kimlik inşasını öngören Anadoluculuk düşüncesinin etkilerinden de söz edilebilir. Kasımoğlu'na (2024, s. 1702) göre, bu ideolojik yaklaşım yalnızca coğrafi yerleşimi değil, kültürel uyumu ve milli aidiyeti pekiştiren bir zemin olarak, iskân politikaları açısından da önem taşımaktadır.

İskân politikalarının bir diğer önemli hedefi, bölgesel ekonomik canlılığı artırmak ve göçmenlerin ekonomik hayata aktif katılımını sağlamaktır. Bu bağlamda, Ziraat Bankası ve diğer devlet kurumları tarafından sağlanan uzun vadeli krediler, tarım aletleri, hayvan desteği ve tohumluk temini, göçmenlerin üretim kapasitesini artırmak üzere planlanmıştır. Bu destekler sayesinde, göçmen aileler yalnızca kendi geçimlerini sağlamakla kalmamış, bulundukları bölgelerde yeni iş olanakları yaratmış, yerel ekonomiye katkı sağlamışlardır. Bugüne kadar memlekete 169.000 göçmen gelmiş ve kendilerine Ziraat Bankası tarafından 16,500,000 lira kredi temini yapılmıştır. Bu paraya karşılık mübadil göçmenlere 165 traktör, 250 bin at, 5 bin araba, 4 bin çift öküz ve inek ile 6 bin pulluk ve diğer alet edevat verilmiştir (Milliyet, 18 Mart 1952: s. 7).

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde uygulanan iskân politikaları, bölgesel kalkınmada somut sonuçlar doğurmuştur. Van, Elâzığ ve Diyarbakır gibi illerde yapılan iskân projeleri sayesinde tarım alanlarının artırılmasıyla birlikte, işsizliğin azalması ve nüfusun ekonomik faaliyetlere entegrasyonu mümkün olmuştur. Örneğin, Elazığ'da iskân edilen göçmenlere yönelik sağlanan toprak ve kredi desteği, bölgedeki tarımsal üretimin %15 oranında artmasını sağlamış, bu da yerel pazarların gelişmesine yol açmıştır.

Aynı şekilde, Güneydoğu Anadolu'da yürütülen tarımsal altyapı projeleri, göçmenlerin adaptasyonunu kolaylaştırmış ve bölgesel refahın yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Bu projeler, göçmenlerin yanı sıra yerli halkın da ekonomik faaliyetlere katılımını teşvik ederek, bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından önemli bir temel oluşturmuştur.

Genel olarak iskân politikaları, göçmenlerin istihdam edilmesi ve üretici hale getirilmesinin yanı sıra, yerleştikleri bölgelerde kalıcı altyapı ve ekonomik yapılar oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Bu sayede, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sosyal ve ekonomik gelişiminde önemli ivme kazanılmış, bölgesel kalkınmada devlet müdahalesinin etkinliği ortaya konmuştur.

Ancak, iskân politikalarının bazı bölgelerde beklenen düzeyde etkili olamadığı da görülmüştür. Özellikle altyapı yetersizliği, yerel halkla yaşanan kültürel uyumsuzluklar ve siyasi istikrarsızlık, iskân projelerinin başarısını sınırlayan faktörler arasında yer almıştır. Bu noktada, bölgesel kalkınma için iskân politikalarının çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşımla sürdürülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada ele alınan 1923-1960 dönemi iskân politikaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönem sosyo-ekonomik yapılandırmasında ve bölgesel kalkınma stratejilerinde kritik bir öneme sahiptir. Devletin göçmenlerin iskânı için uyguladığı politikalar, sadece nüfusun yeniden dağıtılması ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelmemiş, aynı zamanda ekonomik entegrasyon ve bölgesel gelişmenin teşvik edilmesi gibi daha geniş kapsamlı hedeflere hizmet etmiştir.

Finansal kurumlar, özellikle Ziraat Bankası'nın sağladığı kredi ve malzeme desteği, göçmenlerin tarımsal üretime hızlı adapte olmalarını mümkün kılmış ve böylece ekonomik hayatın içine etkin bir şekilde katılımları sağlanmıştır. Bu destekler sayesinde iskân edilen göçmenler, yalnızca kendi geçimlerini temin etmekle kalmamış, yerel ekonomilere yeni dinamikler kazandırarak bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sunmuşlardır. Ayrıca altyapı yatırımları, sosyal hizmetler ve eğitim faaliyetleriyle desteklenen iskân politikaları, göçmenlerin sosyo-kültürel uyumunu kolaylaştırmış ve bölgesel istikrarın güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur.

Bununla birlikte, iskân politikalarının her bölgede aynı başarıyı göstermediği ve birtakım zorlukların yaşandığı da gözlemlenmiştir. Özellikle altyapı eksiklikleri, kültürel uyumsuzluklar ve siyasi istikrarsızlık gibi faktörler, bazı bölgelerde iskân projelerinin etkinliğini sınırlamıştır. Bu durum, iskân politikalarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi boyutlarıyla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, 1923-1960 dönemindeki iskân politikaları, Türkiye'nin bölgesel kalkınma sürecine önemli katkılar sağlamış, göçmenlerin ekonomik entegrasyonu ve sosyal uyumu açısından temel teşkil etmiştir. Ancak, daha sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma hedeflerine ulaşmak için iskân politikalarının bölgesel farklılıkları dikkate alan, çok boyutlu ve uzun vadeli planlamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Bu perspektif, günümüzde de iç göç ve iskân politikalarının şekillendirilmesinde yol gösterici niteliktedir.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi TBMMZC. (1934). Devre: IV, İçtima:4, Cilt:25, İnıkad:25. 23 Aralık, s. 199-202.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD). (1952). Dönem: IX, Toplantı: 3, Cilt:17, Birleşim:1. 1 Kasım, s. 5-10.

TBMMTD. (1952). Dönem: IX, Toplantı: 3, Cilt:17, Birleşim:4. 14 Kasım, s. 65-70.

II. Resmî Yayınlar

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete (TCRG). (1934, 29 Aralık). Sayı: 2892, s. 4598.

DP. (1953). Demokrat Parti Hizmetinde Bulunduğu Türk Milletine Hesap Veriyor. *Yeni İktidarın Çalışmaları* 22/5/1950-22/5/1953.

III. Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi. (1935). Muhacirler için Göç Bankası. 26 Nisan, s. 1.

Akşam Gazetesi. (1935). Mesken için borç para. 27 Nisan, s. 3.

Milliyet Gazetesi. (1952). İskân Bankası tasarısı. 11 Ocak, s. 1.

Milliyet Gazetesi. (1952). Göçmenlere tevzi edilecek topraklar. 18 Mart, s. 7.

Nadi, Y. (1930). İskân siyaseti. *Cumhuriyet*, 14 Kasım, s. 1.

- Son Telgraf Gazetesi. (1938). Göçmen programı. 24 Mayıs, s. 3.
Tan Gazetesi. (1935). Göç bankası. 27 Nisan, s. 8.
Ulus Gazetesi. (1935). Ziraat Bankasında çalışmalar. 27 Kasım, s. 5.
Vakit Gazetesi. (1930). Göç bankası. 8 Temmuz, s. 2.
Vatan Gazetesi. (1952). Ziraat Bankası Kütahya. 2 Temmuz, s. 3-10.
Zafer Gazetesi. (1950). Göçmenlere dair mühim bir kararname. 18 Kasım, s. 1-4.

IV. Tezler ve Akademik Yayınlar

- Arı, K. (1992). Cumhuriyet dönemi nüfus politikasını belirleyen temel unsurlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(23), 409-420.
- Arı, K. (1999). Türkiye’de Mübadele dönemi toprak mülkiyeti ve tarımda değişim. 75 Yılda Köylerden Şehirlere. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 97-114.
- Baytal, Y. (2017). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Muhacir ve Mültecilerin İskân ve İaşe Sorunları (1923-1930). Osman Köse (Düz.), *Geçmişten Günümüze Göç*. Samsun: Canık Belediyesi Kültür Yayınları, 1401-1414.
- Dündar, F. (2008). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Geray, C. (1962). *Türkiye’den ve Türkiye’ye göçler ve göçmenlerin iskânı (1923-1961)*, *Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Ankara.
- Geray, C. (1970). Türkiye’de göçmen hareketleri ve göçmenlerin yerleştirilmesi. *Ortadoğu Amme İdaresi Dergisi*, 3(4), 8-36.
- İnan, C. E. (2012). Türkiye’de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerine bir İnceleme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 22, s. 82-102.
- İpek, N. (1994). Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1878), TTK Basımevi, Ankara.
- Kalaycı, İ. (2014). *Ortadoğu’dan Türkiye’ye Yapılan Göçler 1923-200 (Irak ve Suriye Göçleri)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Kasımoğlu, A. (2024). *Türk Milliyetçiliği ve Anadoluculuk Arasındaki İlişkiyi Yeniden Değerlendirmek: Remzi Oğuz Arık’ın Perspektifi*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14(2), 1698–1710. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1528775>